

ORDINACIONS CONTRA LA BLASFÈMIA I EL JOC

UN CAPÍTOL D'HISTÒRIA PIRENENCA

El nostre poble, malauradament, encara avui es distingeix per tenir la llengua bruta i aquesta deshonra li ve dels temps vells en els quals, malgrat les enormes penes, l'home no s'abstindria de malparlar de les coses santes. Així es desprèn de les ordinacions estatuides amb el fi de corregir aquesta vergonya. Les ordinacions més antigues que he trobat en els arxius pirinencs són de l'any 1355, i consten en la següent crida :

“Ara hoiats que mane lo batlle de la noble madona Marquesa de Pinós, que nuill hom no gos dir mal ni jurar oriblement de Deu ni de madona sancta Maria sots pena de la lengua a perdre. E si son infants de .xiiii. anys a avall, que estiguen tot un dia al castell” (AB, xxxvi, 76) *.

Aquestes penes de tordre membres s'anaren mitigant, de manera que, en 1375, el senyor ja es reserva al seu arbitri i coneixement la punició corporal, i estatueix les següents penes pecuniàries :

“Ara oiats que us fa hom saber de part del molt noble senyor Mossèn En P. Galceran de Pinós, que neguna persona de qual lig, estament o condició sia no gos ni asaig de jurar de nostre senyor Deus, ni de la Verge Maria mare sua, ni dels sants ni de les santes d'aquell, es a saber ni per cap ni per cor ni per fetge, així com es usat inicament de jurar, e qui contra farà sàpia que pagarà per pena cascuna vegada la qual el dit senyor als contrafaents posa, ço es .xii. diners que amor no'n auran.”

* AB = Arxiu de Bagà; AL = Arxiu de la Pobla de Lillet. El número en xifres romanes indica el volum; el de xifres aràbigues, el foli. A vegades hi fem constar l'any.

“Encara, que com crexent malefici crexer deia pena, e molt malament als uns juren per la manera damont dita de nostre senyor Deus e de la Verge Maria e de sos sants e santes, vol e mana lo dit senyor que de aitals coses cascun s’abstenga, en altra manera sapien serà punit corporalment per lo dit senyor a arbitre e conexença sua, segons que l’inhonest jurar volrà e requerrà” (AL, IX, 146).

Pocs anys més ençà ja no es parla de penes corporals sinó tant solament pecuniàries, i és de notar que l’ordenació ja no és dictada en nom del senyor tan solament, sinó del senyor i dels cònsols. Diuen així:

“Disabte a .xxv. dies del mes d’octubre l’any de la nativitat de Nostre Senyor M.cccxc tres. Fo ordenat de voluntat del senyor e consols de la vila de Bagà que negú no jur desonestament de Nostre Senyor ni de la Verga madona sca. Maria, ço es lo cul, budell, osos, carn; ne dir a mal grat ne despit aital cosa los farà, e qui contra farà pagarà per cascuna vegada .i. sou, la meitat gohanyat al senyor e l’altra meitat al acusador.”

“E jo dit Bn. Galceran de Pinós, man ab lo present capítol al procurador, jutxe, batlle e saig. e a tots hoficials meus sots la feeltat qui tenguts me son e sots lo sagrament que per lur hofici an fet que cumplidament faran la execució de qual sevol que n lo dit crim caurrà. E per ço que mils se aparega la veritat e escrit aquest derer capítol de ma propria ma” (AB, LVIII, 6).

També estableixen diferència de penes segons la flastomia:

“Ara oiats que us fa hom assaber a tutom generalment de part del molt noble senyor en Bernat Galceran de Pinós senyor &, que nuil hom per abrivat que sia no gos jurar desordonadament de nostre Senyor Deus ni de madona Sancta Maria beneita Mare sua ni dels Sants d’aquí avant. E aquel qui jurarà per lo cap o cos de Deu pagarà .vi. diners de pena; e qui jurarà per lo feitye e per lo cul, ventre, budel .vi. diners; tambe qui dirà: a despeig de Deu se farà ho que Deu no ha poder, .xii. ds., ho que malgrat n’aja Deu, per cascuna vegada. E així matex de madona Sancta Maria faents semblants juis, pagaran per cada jurament així com de Deu. E qui jurarà de sants o de santes, .i. dr. E d’aço amor non aurà ninguna. Empero si desordenadament jurarà de sants ho de santes, segons es dit desus de Nostre senyor, que pac .ii. ds. .”

Estableix també que el batlle nomeni vuit homes qui tota vegada que oïaran jurar siguin obligats a denunciar-ho, i que puguin ells mateixos executar la dita pena (AL, XXI, 279, any 1422).

Més modernament una part del ban és aplicada a l'obra del culte:

“Ara oiats tothom generalment que us notificam i fa hom saber de part i manament del magnífich mossèn Joanot de Riembau donzel balle natural de la vila i termens de la Poble de Lilet per lo Ill. Senyor don Luis de Beaumont Conestable de Navarra, Comte de Lerin i Señor de les baronies de Pinós i Mataplana, que com per lo damnat vici del jurar i blasfemar del sanctíssim nom de Deu u de la sua mare gloriosíssima vingan moltes vegades moltes persecutions, tribulacions i càstichs als pobles i gens, pertant, per apartar tals inconvenients, zelant la honor de Deu i be de la cosa pública, ab tenor de la present pública crida diu, mana i notifica a totes i sengles persones que no sia nengú que gos ni presume de aquesta hora en avant jurar renegar ni blasfemar del sanctíssim nom de Deu ni de la sua puríssima mare madona Sta. Maria ni dels sancts ni sanctas de paradís sots ban i pena de .v. ss. per quiscun i quiscuna vegada sera fet lo contrari, aplicadors la mitat a la present cort i l'altra a la luminària o obre de la església del monastir de la Verge Maria de Lilet, i que qui sabrà algu ésser caigut en dita pena [h]o age denunciar a la nostra cort sots la mateixa pena” (AL, XXXVIII, 18, any 1563).

Els còsols de la Pobla de Lillet establiren, l'any 1573, que “qui jurarà de Déu ni de la Verge Maria que pac un sou per la luminària de la Verge Maria o que vista la present besotera (?) i diga loat baneit sia lo sant nom de Jesús i de la Verge Maria . . . i qui jurarà de ningun sant ni santa que pac sis dinés a dita luminària”. (AL, XL, 78).

Corresponent a data més moderna he trobat a l'arxiu de Sant Llorenç de Morunys un càstig als flastomadors que no tindria cap altra finalitat que l'averkonyiment del reu. Aquest, amb les mans lligades a l'esquena, era subjectat pel cap amb unes moralles i, com una bèstia, era lligat pel ronsal en una estaca de la plaça pública durant l'espai d'un dia, i sense altre aliment que un cove de palla. Ja es poden suposar els afronts i vituperis amb què la mainada obsequiaria un hoste d'aquesta mena.

El motejar-se els veïns, en pobles petits, és moltes vegades cau-

sa de greus enemistats entre les famílies, i, en aquells temps, àdhuc de bregues. Per evitar aquests mals els cònsols de Lillet establiren penes amb la següent crida :

“Ara hoiats que us fa hom assaber de part de la Cort a tot [hom] generalment que no i age neguna persona stranya ni privada de qual-sevol stament o condició sien qui gos metre noms extraordinaris ni stranys a negunes personas sots pena de .x. ss. per cascuna vegade, pagadors que atrobat serà sens tota mercè.”

Tal volta tindria també un fi moral la crida que “neguna dona no gos metre infants al forn sots pena de .xii. drs.” És posada aquesta crida al costat d’una altra en la qual, sota la mateixa pena es prohibeix tirar amb fona (AL, XXVIII, 3 i 7, any 1440). No obstant, una dona qui tenia memòria de quan ella pastava ens ha dit que la bravada del pa, en treure’l del forn, era dolenta, motiu pel qual, tal volta, n’apartarien els infants.

Ben sovint del moteig es transcendeix a proferir paraules injurioses, i en aquest cas la pena ja era major. En el forn públic, a una dona se li digué *aul* i *òrrea*. Ofesa d’aquesta gran injúria demanà al jutge que imposés a la injuriadora la pena de 300 ss. i pagués les despeses de la cort (AB, v, any 1304). Altres casos he trobat que és l’ofès i no el jutge qui estima la pena imposadora.

Una dona del lloc de Les-Planes, a qui el saig i fiscal de la cort de Mataplana presentà una lletra citatòria per al seu marit “no la volch pendra e dix que per la passió de Déu que ela la squinçaria i la cremaria ... e après los desonrà e :ls vituperà aitant com poch, e que eren cans e fills de cans e d’altres moltes desonres” (AL, XVIII, 42, any 1406). Li fou imposada pena de 100 lliures.

A Bagà, encara al temps de la meva residència en aquella vila es feien enramades a les autoritats i a les noies desafectes. L’enramada consisteix a empastifar la porta o frontera d’una casa, i àdhuc penjaven de l’anella un carnús. D’aquest barbre costum, n’he trobat un exemple, verificat contra un dels cònsols :

“Al primer de novembre 1632 fonch tingut ajuntament los cònsols i consellés i part de la diutena ahont per tots los dits juntats és stat resolt i determinat que, attès stos dies passats embrutaren la

porta de Joan March, cònsol, ab fenta de bou; i semblants casos mereixen gran càstic per ço sia suplicat al Senyor que sia feta crida a instància dels còsols i consellés i divuitena que qualsevol persona que descobrirà dit cas, sols no sia lo principal, se li donarà cent reals i que serà perdonat per lo Senyor i pera dit efecte se done suplicatió al Senyor pera que se procehesca ab los termes de Justicia" (AB, CLVIII, 87).

II. ORDINACIONS CONTRA EL JOC

El joc és un dels flagells que ocasionen més greus trastorns morals i econòmics a les famílies i a la societat; per això les autoritats de tots els temps s'han captintut de perseguir-lo. Els noms de jocs que he trobat són els següents: daus, roig, tindaurell¹, altileve, gresca, violeta, rifa, les vint-i-quatre taules, "taules meses", "taules en torn"², escacs, palet, estaquera, ballesta, picar a cam. En un inventari he trobat "un joch de neyps" (AL, XXIX, 24, any 1440), al segle següent ja en diuen joc de cartes (AL, XL, 78, any 1572). Un joc de "naips" comprat a Barcelona l'any 1481, costà 1 sou, 8 diners (AB, CLVII, 19). En un altre inventari hi ha "unes taules de jugar" (AB, XXXIII, 24, any 1350).

Jocs hi havia que eren prohibits sempre, altres ho eren segons els llocs, segons les hores i segons els temps. El lloc per a jugar era la plaça i l'únic joc que s'hi permetia era el joc de taules; per això a Bagà, l'any 1386, fou feta aquesta crida:

"Ara hoiats que us fa hom saber de part del honrat batlle de la vila de Bagà, que null hom no gos jugar d'aquí avant sens licencia del dit batlle a negun joc, sinó en la plaça a taules. E qui contra farà pach per quescuna vegada que joch de die .x. ss., e de nit, .lx. ss., sens tota mercè" (AB, LII, 62).

Això sembla indicar que el batlle donaria llicència a alguns i que aquesta llicència seria una altra font d'ingressos per al senyor. Tot amb tot, es veu que el joc havia d'ésser en lloc públic, com es desprèn de la següent crida:

¹ També escrivien: dindaurell o maylleta.

² El joc de taules seria semblant al joc de dames, per tal com era permès, i el trobem citat al costat del joc d'escacs.

“Ara hoiats que us fa hom assaber de part de la cort a tot hom generalment, que no i hage neguna persona stranya ni privada qui gos jugar a negun joch fora los portals de la vila, ni apartar de jugar en neguna manera sots pena de .xx. ss.” (AL, xxviii, 9, any 1441).

Era prohibida tota mena de joc durant els divinals oficis, per respecte a les coses sagrades, i quan tronava i feia temporals, segons ens ho expliquen els dos següents textos:

“Ara oiats que’us fa hom assaber de part de la cort, que null hom no gos jugar dins la Pobla negun dia de nit ni de dia a negun joch de daus sinó a taules ni a dindaurell ho a mailleta sots pena de .xx. ss., ni així matex negú no gos picar a cam ni a jugar a cam tro ssus (?) missas sien dites a Lillet, e aquel qui contra farà pagarà de ban per quescuna vegada .x. ss., que amor non aurà” (AL, xxi, 254, any 1415).

Diu el lloctinent de batlle Francesc Brocà: “per causa de la molta pràtiga que si té del jugar pallesament i amagadament, que no tenen ni miren respecte alls officis ni altes temporals, per so, per que no abliguen ignorància, per so vull posar la present en la plasa, e diu així: Ara hoiats . . . que de aquesta ora en avant no sia ninguna persona gran ni xica qui gos jugar a ninguna manera de joc mentres fassen ninguns officis, ni fassa tro ni temporal, e assó sots pena i ban de sinc sous” (AL, xl, 212, any 1573).

A més la prohibició de jugar durant els divinals oficis hi havia la de no permetre jugar durant els temps de les messes, i el compliment del treball era l’objectiu que perseguïen. Això es podria deudir del temps en què eren fetes les crides prohibint el joc, però tenim una crida que mana:

“Que de aquesta ora en avant no sia ninguna persona qui gos jugar a cartes ni a daus sots pena i ban de un sou i las meses perdudes, e assó fins que los esplets del seu sien colits, ni tampoc en altro joc mentre los officis se faran ni vespres ni completes; ni quant trona, e assó sots las matexas penes i ban i las mesas perdudes, e asó per cada un dels qui faran lo contrari pallesament ni amagadament” (AL, xl, 78, any 1572).

La finalitat principal de les autoritats era que hom no jugués diners, i, sota pena de bàucia, feien comprometre els jugadors a no jugar. Així G. Colaret es comprometé sota pena de vint sous a no

jugar pel temps d'un any als daus ni a cap altre joc en el qual intervinguessin diners o altres coses equivalents (AB, VI, 47, any 1305). I llegim en altre lloc:

“Encara, com per joc molts mals se segueixen, vol e mana lo dit senyor que neguna persona no gos ni asaig amagadament ni manifesta de jugar a negun joch de daus ni de dintaurell ho maaleta ni altre joch on diners se perden ho vaien, sots pena de .v. sous a cascun qui contrafarà per cascuna vegada, sens amor que non aurà. En açó empero no son jochs de taules, ni d'escachs, ni de palet, ni d'estaquera, ni de balesta” (AL, IX, 146, anys 1375).

Per evadir càstigs hom jugaria a penyores, que, convertides en diners, tindrien el mateix estímulo. Això motivaria aquesta crida:

“Ara hoiats que us fa hom asaber per part del honrrat batlle, que neguna persona stranya ni privada no gos jugar a negun joch sobre penyores, e si u fa, aquel qui les aurà gonyades les age a [tornar a] aquel qui les aurà perdudes, sens diner ni malla que non aurà, e encare encorreran cascun en pena de .x. lls. aplicadores al senyor veçcomte. Empero no si entèn joia de joch de balesta” (AB, CLX, 29, any 1428).

I àdhuc hom fixava fins a quina quantitat es podria jugar; de manera que un veí de Lillet prometé al comte de Pallars, Huc de Mataplana, que mai no jugaria a cap mena de joc ultra la quantitat de quatre diners, i s'hi obligava sota pena de cinc-cents sous, per haver incorregut en perjuri (AL, I, any 1325).

Ja hem vist un parell d'exemples de compromisos particulars de no jugar. Són els més antics i seran provinents de quan els pobles encara no tenien les ordinacions que establien penes mitjançant crides. En pobles reduïts cadascú coneix tots els altres i així seria suficient imposar penes als principals jugadors o menadors de jocs. Així Berenguer de Bagà, l'any 1291, prestà jurament a Galceran de Pinós i al seu fill Pere que, durant cinc anys, no jugaria ni faria jugar ocultament ni manifesta a daus, ni a aquell joc que en deien roig o tindaurell. S'imposà la pena de 50 sous per cada hora que hi jugués (AB, III, 106).

Igual promesa féu a Artau de Pallars, senyor de Mataplana, un home de Lillet, imponent-se la pena de 200 sous (AL, II, 224, any 1348).

He trobat un altre cas que és a la inversa: a tothom és prohibit jugar amb un particular. El batlle de La-Muga, Pere Ça-Muga, tenia un esclau que seria tan jugador que no sabia com sortir-se'n, i, a requeriment seu, la cort de Lillet féu la següent crida:

“Ara hoiats que un fa hom assaber de part de la cort a tot hom generalment, que neguna persona stranye ni privada no gos jugar a negun joch, hon diners ni robe de neguna lei vagen, ab Matheu, sclau del dit venerable en Pe. Ça Muga, sots pena de vint sous e de star .x. dies pres en lo castell de la Pobla” (AL, xxviii, 26, any 1441).

Les crides per tal que hom no jugués adreçades al públic les he començat a trobar a mitjan segle xiv, i correspon la més antiga a l'any 1349⁸. I aquestes crides eres fetes per l'autoritat del batlle:

“Ara hoiats que mana lo batlle de la vila de Bagà, que nuill no gos jugar a nuill joch de daus sino taules sots pena de .v. sol., e si juguen de nits ab daus sinó axí con desús es dit que sien encorreguts en pena de .lx. sol., sens tota mercè.”

“Item que nuil hom no gos jugar a altileue sots pena de .v. sol.”

“Item mana lo dit batlle que nuill strany ne privat no gos jugar a grescha ne altileua sots pene de .x. sol., sens tota mercè” (AB, xxxix, 57, any 1361).

“Ara oiats que us mana lo batlle de Bagà que nuil hom no gos dins la vila de Bagà traure fromatge, ne piquar en carn saladada, ne gitar pera ne bara de fer, ne trauer a senyal ab balesta dins la vila de Bagà, e aquel qui u farà costarà-li .v. sol. de pena” (AB, xxx, 7, any 1346).

De manera que quan els còsols veien necessitat de reprimir el joc, acudien al batlle. Diuen els còsols: “pregam lo batlle que fes fer una crida que nuill hom jugàs” (AB, cxi, 8, any 1378).

També el procurador general s'entremetia en aquests afers, segons consta amb la següent crida: “Ara hoiats que mana l'honrat procurador de la baronia de Pinós, que no i haia null hom de qualsevol lei, stament o condició sia que gos jugar a negun joch de daus, ço es a gresca, rifa, ne als tres bons jocs, sens licencia del dit honrat procurador. E qui contra farà que pach per cascuna ve-

⁸ “Fuit preconizatum... quod nullus ludat ad ludos infrascriptos, scilicet, a gresca, ne a rifa, ne a taules meses, ne a violeta, ne a tindaurell, ne a les vint e .iiii., sots pena de .v. sol.” (AB, xxxii, 9).

gada que atrobat serà ne sabut serà xx sous" (AB, LVIII, 12, any 1393). Això de prohibir àdhuc els bons jocs fa pensar si les causes serien les lluites que en aquella data afligien la terra.

L'any 1479, el rei Ferran, agrait als serveis que el cavaller Dalmau Ferrer havia prestat a ell i al seu pare, tant en temps de pau com en temps de guerra i singularment en la fortalesa vella de la ciutat de Girona, en la qual ell i el seu pare estigueren assetjats per alguns catalans, li concedí totes les multes que fossin imposades als jugadors d'atzar, de daus, de gresca i altres jocs prohibits per les *Constitucions* de Catalunya, en la ciutat de Barcelona i a tot el Principat. I perquè a voltes les universitats i oficials del rei estableixen ordinacions de les dites penes imposadores als incidents en els jocs prohibits, i amb freqüència també donen llicència de jugar amb certes condicions als jocs esmentats, contra la ment i constitució de Catalunya, la qual cosa cedeix en detriment gran dels drets del senyor rei, S. M. declarà i establí que els dits arrendaments de penes o llicències de jugar no poguessin ésser concedides per les universitats, ni per qualsevol oficial del rei ni de les universitats de ciutats, viles o llocs de qualsevol jurisdicció que fossin, i que dites llicències i arrendaments quedaven *ipso facto* nulles i de cap eficàcia, per tal com eren en perjudici de tercer; i que l'afavorit Dalmau Ferrer o la seva cort podia exigir les penes igualment que si les dites arrendacions i llicències no haguessin estat fetes, i aplicar-les a les seves lliures voluntats com de cosa pròpia. El rei atorgà aquesta gràcia pel temps de la seva voluntat, i manà al seu fill Joan, príncep d'Astúries i de Girona, que la fes complir a tots i sengles oficials de la terra (AB, perg. solt.).

JOAN SERRA I VILARÓ

Tarragona.